

A kétszázéves rendőrség.

Budapest, október 30.

Holnap, október 31-ikén kétszáz esztendő lesz a budapesti rendőrség. Mikor I. Lipót király aláírta a privilégium-levelet, amelyvel Budát és Pestet szabad királyi várossá tette, tulajdonképpen csak újjászületett a főváros. A rendőrség azonban itt akkor született meg, akkor nevezték ki az első főkapitányt is Neánder Beát János személyében. Pontos dátum szerint: 1703. október 31-én.

Mint régi írásokból, aktákból és könyvekből is megállapítható, az első főkapitány, az említett Neánder Beát János azelőtt császári élelmezési igazgató volt. Polgári hivatalát a tanács felszólítására cserélte föl a főpandursággal. Neándernek évi fizetése harminc forint vala. Ha Rudnay főkapitány végigkocsikáz a Stefánia-uton elegáns gummikerekűjén, bizonyára nem gondol arra, hogy legelső elődje alázatos instanciával hatvan krajcár pótléket kért kocsierányában, mert a város környékén tartózkodó idegenek, főképpen a iudei et cingari, a zsidók és a cigányok igen rakoncátlanok, verekedő kedvűek s a nagy területen nem lehet őket gyalogosan megvizsgálni, ellenőrizni.

Az első főkapitány személyéről nem sokat tudunk. Annyit elárulnak az elsárgult akták, hogy egyszer főbírónak is megválasztották és hogy 1729-ben halt meg. Halála után 1769-ig mindig egy-egy tanácstagot bízta meg a főkapitányi teendőkkel, de hogy kik voltak névszerint a főkapitányok addig, arról nem adnak felvilágosítást a protokollumok. 1769-ig nem mondott le senki erről az állásról s nem lehet ellenőrizni, hogy hányan, kik voltak e hivatalban. Az bizonyos, hogy 1769 után ez az állás is rendes választás alá került, a tisztujítás után.

Később lassankint szaporodott a főkapitány járandósága. Mellékjövedelme volt: az akcidienciák és honoráriumok. Mik voltak ezek? Ha például pört vittek, akkor a feleknek — amint most bélyegget kell ragasztaniok a beadványokra stb. — akcidienciát, bizonyos illetéket kellett készpénzben fizetniök. A hivatalbéli urak ezen aztán megosztottak. Még a szolgák is kaptak belőle. Az illetéket első sorban írásbeli munkákért fizették. Nagy dolog is volt akkoriban az írás. Jóformán csak a szindikus, a szószóló — a mai tiszti főügyész — meg a nótárius, a jegyző tudott írni. Legtöbb mellékjövedelme még a honoráriumokból, a birságpénzekből volt a főkapitánynak. A birság fele ugyan mindig a főbíróé volt, de a másik felét beledobták az ugynevezett Ratpix-be, amelyből aztán kiszedték s egyformán osztották el maguk közt a tanács-tagok meg a főkapitány. A főbíró ekkor újra kivette belőle a reája eső tizenkettedrészét.

1720 táján javult valamelyest a főkapitány helyzete. Ezzel több dolga is volt, a kolerás, pestises időkben. Neki kellett mindenfelé felügyelnie a rendre. A teendői annyira megszorodtak, hogy nem akarta ellátni azokat az időközben megjavított járandóságért. Őszintén megmondta egy instanciában, hogy ne kényszerítsék tiszteségtelen mellékjövedelmek szerzésére. Erre fel is emelték a fizetését, amely 1722. január 2-ától már százötven forint volt egy esztendőre. Azonkívül évensint egy hizott disznót s havonkint két akó jó sert kapott. A disznót megválthatta tíz forinttal.

1773-tól kezdve ötszáz forint volt a főkapitány fizetése, míg a tanácsnak tagjai csak négy száz forintot kaptak. A száz forintnyi többletet rendőrségi költségek címén adták; az egész rendőrséget neki kellett fizetni belőle. Így nem csoda

hogy az akkori rendőrség nem volt nagyon mintaszzerű.

A második főkapitányt, akiről a protokollumok megemlékeznek, százharminc esztendővel ezelőtt, 1773-ban, már a tisztújításon választották, ugyanakkor, amikor Pesten az első polgármestert, Mosel Józsefet megválasztották. Ennek a főkapitánynak Paschgall Antal volt a neve. Neki már szavazati joga is volt a tanácsban. Ez a főkapitány rendelkezett el, hogy éjjel lámpákkal világítsák meg az utcákat s ugyanez szüntette meg az állatviadalokat, ami nagyon népszerűvé tette a nép körében. Paschgall volt az első — de éppen nem utolsó — főkapitány, aki ellen utcai tüntetést rendeztek s indiszkrét irások elárulják, hogy már akkor is hasznát tudták venni a — zápbírságnak. Főkapitány uramat úgy meghajgálták vala, hogy — mint panaszos instanciájában elmondta — nem mehetett ki a Burgundiába (Kőbánya), ahonnan rácsoknak gyilkos verekedését jelentették, hanem rögtön Budára, török feredőbe kellett sietnie, hogy a sárga piszkot lemossa magáról.

A város fejlődésével egyre fontosabb állás lett a főkapitányé. A tizenharmadik század végén, amikor Pestnek már közel harmincezer főnyi volt a lakossága, heves küzdelem folyt a főkapitányi állás betöltése körül. Ez már akkor is tradíció volt. A Lápót-adta szabadalomlevélnek egyik sarkalatos pontja volt az, hogy a polgárság maga választhatta meg tisztviselőit. A választások hamar elfajultak, véres verekedések közt estek meg és így kellett valami megbízható ember, aki felügyeljen. A főkapitányra bízta ezt a tennivalót s ez voltaképpen a főtiszte egy ideig. A viharok azonban nem üttek el s a verekedéseknek az lett a következménye, hogy végül maga a polgárság is belátta az állapotok tarthatatlanságát. Lemondott a választó-jogról önként. Attól fogva úgy intézték a tisztviselőik választását, hogy azt tisztességes, komoly férfiakra bízta, akik a polgárságot képviselték. Tudniillik kijelölték száz embert, akik nagybizottsággá alakultak. Ez volt a külső tanács, amely attól fogva a tanács tagjait, a tisztviselőket — verekedések nélkül — megválasztotta. A külső tanács elődje a mai székesfővárosi törvényhatósági bizottságnak.

Az első tisztviselői fizetés-rendezés a tizenharmadik század végén volt Magyarországon. A II. József által kinevezett pestvármegyei főispán Almásy Pál rendezte 1787. augusztus 31-én az összes tisztviselőik fizetését. A főkapitány fizetése azonban továbbra is megmaradt ötszáz forintnak. A főispán azzal a fura megokolással hagyta meg a régi fizetést, hogy a gonosztevők legkevésbé érdemlik meg, hogy miúttak pénzt, s ezután még több pénzt kiadjanak. Már pedig az egész főkapitányi állás a gonosztevő népség miatt vagyon.

Egy 1791-ből való városi kimutatás szerint akkor már voltak alárendeltjei is a főkapitánynak. Így a városi hadnagy 200 forint évi fizetéssel, ugyanennyi volt a magyar kántornak s a belvárosi plébánosnak), a strázsamester 180 forint évi fizetéssel, egy börtönfelügyelő 154 forint 54 krajcárral, s öt kapitánysági kanoclista 120 forinttal. A császári rendőri káplárnak 90 frt s a poroszoknak, valamint az éjjeli őrknek, akik akkor szintén a főkapitány alá tartoztak, 84 forint 43 krajcár volt a fizetésük egy esztendőre.

Szükség is volt már akkor a sok alárendeltre, mert a rohamosan szaporodó városban tömérdek rossz ember verődött össze, akikre ugyancsak kellett ügyelni. A cigányok már akkor is enyves volt a keze. A rácokkal azért volt sok baj, mert örökösen verekedtek. Ebben vetekedtek velük egy ideig a taljánok.

A közbiztonság állapota nagyon sokáig nem akart javulni csöppet sem, aminek meg volt a maga különös oka. Szó sem volt róla, hogy a főkapitány ne ügyelt volna eléggé a rendre; sőt nagyon is kitartó lelkiismeretességgel fogdosatta össze a gonosztevőket. Csakhogy óvakodott tőle, hogy valaki lecsukassék. Börtön helyett pénz bűrságra ítélte el csaknem mindenkit, aki a közrend ellen vétett. Az ilyen módon való pénzesztárolásban bámulatra méltó művészek voltak egy időben a pesti főkapitányok. Nem volt az a büntetés, amit át ne lehetett volna változtatni pénz bűrsággá. A főkapitány tiszte volt annak idején például, hogy ellenőrizze, hogy a szemetet ki ne dobják az utcára. Akit rajtaértek ezen, annak husz tallér bűrságot kellett lefizetnie. De ugyancsak pénz bűrsággal sújtották azt is, aki nem a szemetjét, hanem a gyermekét tette ki az utcára s pénz bűrsággal megmenekülhetett az is, aki egy embert verekedés közben leütött a lábáról. Még a tolvajok, betörők is nagyon sok esetben megszabadultak, ha elég pénzük volt arra, hogy kielégítsék a főkapitányt.

Eppen az éfélé mellékvédelmekre való tekintettel nem emelték sokáig eléggé a főkapitány fizetését. Hogyha az időnkinti fizetések táblázatát összeállítjuk, a következő eredményre jutunk. A főkapitány fizetése volt:

1703-ban	30 forint.
1722-ben	150 »
1748-ban	225 »

1773-ban	500 »
1823-ban	700 »
1848-ban	900 »
1872-ben	3720 »
1881-ben	6200 »
1883-ban	6800 »

Paschgall Antal után, aki 1773-ban lett a rend főre Pesten, a következők voltak még itt főkapitányok: Petz Maximilián, Gotthardi Ferenc, Kögl József, Vitmesser Mihály, Piszatory János, Veidinger János, Fellner Benedek, Szeber Károly, Eichholz János, Patachich József és végül — mondja egy 1839-ben megjelent Budapestnek történetét előadó könyv — jelenleg Patiz Mihály. Csak 1813-ban rendszeresítették még egy alkapitányi állást s 1836-ban egy második alkapitányi állást.

Meg kell jegyeznünk, hogy Budán már 1688-ban volt főkapitány, névszerűen Preuner Farkas Endre császári kapitány, aki legelső polgármestere is volt Budának. De ezt a császári kamara-igazgatóság nevezte ki, nem pedig a polgárság választotta, — mint ahogyan 1703-ig egyáltalán minden tisztviselőt a kamara-igazgatóság nevezett ki. Ez a direkción, amely Budát, Pestet és Komáromot kormányozta, nálunk a legfelsőbb hatóság volt. Tőle csak Bécsbe, egyenesen a császárhoz lehetett appellálni, — hiába. A kamara-igazgatóság emberei erőszakos, zsarnoki és zsaroló népségek voltak s ezért is valósággal áldásos a fővárosra, hogy megkapta a privilégium-levelet. A levél szabadította ki a várost a basáskodó hatóság körmei közül 1703-ban. Azóta van Budán és Pesten durva, idegen zsoldos-sereg helyett polgári rendőrség alkalmazva.

Emlékezzünk meg a pesti rendőrség legelső formájáról is, amely legtovább állott fenn a maga ősi egyszerűségében. Még a XVIII. század közepén is az éjjeli őrk végezték a rendőrségi szolgálatot. Öt-hat éjjeli ór volt akkor, akik bizony nem teljesítették valami nagy lelkiismeretességgel a kötelességüket, már csak csekély számmal fogva sem. Ezért beszélnek olyan keveset rabló-gyilkosságról s hasonló súlyos bűntettekről a protokollumok. A rablógyilkosokat nem is keresték, ha in flagranti nem érték őket. Annál több utcai csendháborításról, korcsmai verekedésről számolnak be.

Közel száz esztendeig nagyon rossz volt a közbiztonság állapota, azután, hogy főkapitánya volt Budapestnek. A múlt század elején lett eredményesebb a rendőrség működése. 1812-ben jelent meg egy erről szóló érdekes könyv a következő címmel: «Vollständige Beschreibung der königlichen Freistadt Pest in Ungarn v. Franz Scham s.» Ez nagy dicsőréttel említi már, mennyire javult a közbiztonság Pesten. Személyekről, nevekről nem tesz említést, hanem általánosságban ezt mondja a többi közt:

A polgármester és a városbíró után legfontosabb tisztség a főkapitányé. Igazgatóságokról, jogtalanságokról és panaszokról 5 intézkedett. Alott pedig a főkapitányság akkora egy főkapitányból, egy alkapitányból egy tollnokból, két városi hadnagyból (ez a mostani rendőrfogalmazó) egy irodatisztből, hat kerületi biztosból, két őrmesterből s százhusz főnyi uniformis drabantokból.

1831-ben jelent meg a Pest sz. kir. városáról Patachich József, a városi irnoki hivatal expeditora által kiadott «Szabad királyi Pest városának leírása». E könyv szerint a városi kapitányi hivatal tagjai voltak akkor: a főkapitány, alkapitány, két hadnagy, egy rendes jegyző, egy tiszteletbeli jegyző és két irnok. A kapitányi hivatalhoz tartoztak: 6 kerületbeli biztos, 26 éjjeli őrzőzető, 2 strázsamester, 6 káplár, 101 drabant, 12 ór és 1 dobos.

1848-ban, március idűn Szekevényessy Endre volt a főkapitány. Még ugyanabban az évben követte őt Lombay Imre. Ennek utódja Horváth Károly lett. Horváthot követte átmenetileg interregnumban Pekkary Imre, aki ideiglenesen vezette a rendőrséget, míg a következő főkapitányt ki nem nevezték. 1849-ben Terczy Szilárd lett a rend főre. A sűrű változásnak az a magyarázata, hogy egyre-másra föladták egymást a főkapitányok, hogy a másiknak helyébe jussanak, ami nem egyszer sikerült is. A hadási (basugói) érdemeiket már akkor is jól megjutalmazták. Még 1849-ben, Haynau alatt, Lombay lett — másodízben — a főkapitány.

A nemzetnek elnyomatása idején, amikor leginkább dühöngött az áruslás, az osztrák bérecek basáskodása, 1851-ben Prottmann, v. Ostereck volt a főkapitány. Ez már Pest, Buda, és Ó-Buda fölött rendelkezett. Pekkary József helyettes főkapitány, akinek az apja épp egy rendőrtisztviselő volt, mint ahogy a fia is az. Erődeke dolgokat beszélt el ebből a gyászos korból. Prottmann idején egy igazgató, 3 rendőrtanácsos, 6 főbiztos, 16 rendőrbiztos, 16 fogalmazó-gyakornok, 1 irodaigazgató, 6 irnok, 26 napidijas és 3 hivataloszolga volt. Azonkívül összesen 50 civil-csendbirtos (a mai detektív) tett szolgálatot, akik sok jó magyart juttattak börtönbe. Volt még 442 gyalogos és 31 lovasrendőr katonai rendőrség) néven. Ez egészen katonai módon volt szervezve, állandóan éleltöltéssel járt-kelt, a lővés jogával.

Prottmann után Worafka következett a főkapitányi állásban. Schmerling idején Thaisz

Elekkel töltötték be az akkor különösen fontos állást. Thaisz összetűzött Szentkirályi akkori polgármesterrel, aminek következtében fő függézetét állásától a főkapitányt. Helyettese Polgár Imre volt.

1865-ben ismét Thaisz Elek lett a főkapitány s az maradt 1884. november 7-ikéig. Az ő érája a panamázásnak, erkölcstelenségnek, megvesztegetésnek és igazságtalanságoknak szakadatlan sorozata volt. Thaisznek a felesége valóságos sarcof vetett ki minden emberre, akinek bármily néven nevezendő összeköttetése volt, vagy lehetett a rendőrséggel. Ez volt a budapesti rendőrség gyászorszaka. Utána a tisztítás nehéz, sokáig tartó munkája következett. Thaisz után Pekkary József vezette a főkapitányi teendőket, mint helyettes, 1885. március 11-ikéig. Ekkor Török János lett a főkapitány. Török 1892. szeptember 2-ikán hirtelen meghalt, amire megint Pekkary következett október 1-ig. Ezután Sélley Sándor lett a főkapitány 1894. október 1-ig. Sélleyből akkor miniszteri tanácsos lett. Ismét az öreg Pekkary vezette a rendőrséget 1895. január 2-ikéig, amikor Rudnay Béla lett a főkapitány, aki ma is az.

A rendőrségnek mostani, modern szervezete is olyan régi már, hogy nemsokára megünnepelhetik ujjalakotásának huszonötödik évfordulóját. 1881-ben lépett életbe az a törvénycikk (1881: XXI. törvénycikk), amelynek alapján «Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség» lett a budapesti rendőrségből. Azóta az állam kezelteti közegei által Budapest rendőrségi ügyeit, a rendőrségi alkalmazottak állami tisztviselőik, akik közvetlenül a belügyminiszter felügyelete alatt vannak. Ma összesen 42,309 katasztrális holdon 783,038 emberen örködi rendőrségünk, melynek létszáma 300 főnyi tisztikar és 1700 főnyi legénység.

Tábori Kornél.

TÁVIRATOK.

A keleti reformakció.

Pétevár, október 30.

A «Novosti» kétségbevonja, hogy Ausztria-Magyarország és Oroszország új jegyzéke el fogja érni célját. A porta mindig számít a hatalmak egyenletlenségére a keleti kérdésben. Némely dolgot el fog fogadni, másokat vissza fog utasítani, bizva a titkos barátokban és a dolog ennyiben marad. Ily kimenetel azonban ellentétben áll az általános jogérzettel, mely a keleti kérdés végleges megoldását követeli, hogy Törökország méltatlan játékának vége vessék. A «Novosti» azt mondja, hogy ily cél elérésére alkalmas eszköz volna egy kongresszus egybehívása a berlini szerződés revíziója céljából. Ezen a kongresszuson részt kell venniük a balkáni kormányoknak. Ily kongresszus véget vet a balkán-szlávok politikai perének és a porta noli me tangere politikájának. Ha a hatalmak 1878-ban a török ügyekben való legális beavatkozás aktusát hajtották végre, ki kellene jelenteniük azt is, hogy 1903-ban nem veszítették el ezt a jogot. Ellenkezőleg kötelességük a berlini szerződésnek használhatatlanná vált intézkedéseit alkalmasabbakkal pótolni és a portát azoknak keréskötélre kényszeríteni. Ez azonban az összes hatalmak kötelessége, melyeknek egységesen és szolidárisan kell eljárni. Ha ez lehetetlen, úgy a Balkán-államoknak és népeknek a legteljesebb szabadságot kell engedniük az önvédelemre.

Sztambul, október 30.

Török kijelentések szerint a demobilizálást folytatják. Másrésztől a vidékről jelentik, hogy a mozgósított csapatok részére a községekben téli szállásokat készítenek elő. A reformkövetelések tekintetében eddig nem történt semmiféle hivatalos török nyilatkozat. Ma rendkívüli minisztertanács volt mely a reformjegyzékkel foglalkozott.

Szofia, október 30.

A macedon bizottság delegátusai kijelentették, hogy nem fogadják el az utolsó reformjegyzéket, mely nem adja meg az általános amnesztiát és nem javítja a macedonai helyzetet. Eszerint folytatni fogják a harcot.

Az olasz kormányválság.

Róma, október 30. A «Messagero» szerint az új kabinet a következőképpen fog megalakulni: Giolitti elnök és belügy, Dittioni külügy, Ronchetti igazságügy, Luzzatti kincstárügy, Rozano pénzügy, Te-